

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 49-50 (2013)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 49-50 (2013)

Ο Διγενής στην κορφή του ρολογιού. Μια εις Άδου κάθοδος στην ιστορία της πόλης

Απόστολος Σπ. Παπαδημητρίου

doi: [10.12681/prch.28638](https://doi.org/10.12681/prch.28638)

Copyright © 2021, Απόστολος Σπ. Παπαδημητρίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδημητρίου Α. Σ. (2021). Ο Διγενής στην κορφή του ρολογιού. Μια εις Άδου κάθοδος στην ιστορία της πόλης. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (49-50), 499. <https://doi.org/10.12681/prch.28638>

Απόστολος Σπ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

*Ο Διγενής στην κορφή του ρολογιού**

Μια εις Άδου κάθοδος στην ιστορία της πόλης

Στον παππού μου «Τρισακάτσα»

Οταν ο Θάνατος τον πλησίασε και του έκανε νόημα να τον ακολουθήσει, δεν τα κατάφερε παρά την προσπάθεια, να του βγάλει τη γλώσσα, να τον κοροϊδέψει, ούτε ν' ανοίξει τα μάτια του διάπλατα για να τον φοβίσει, όπως έκανε μικρό παιδί για να τρομάξει τους μικρότερους του. Είχε τη μορφή ενός παλιού γνώριμου, που είχε καιρό να τον δει, αλλά που τον είχε, θα 'λεγε κανείς, κάθε μέρα κοντά του.

Τώρα δα θυμάται ...

Τα νανουρίσματα της μάνας του, καθώς τον κοίμιζε στην κούνια του, μα πιότερο απ' όλα τον θάνατο του παππού του.

Ο θάνατος του παππού κι ο θάνατος ο δικός του

Κρυφόβλεπε από τη μισάνοιχτη πόρτα του δωματίου, το ξεψύχισμά του. Ο παππούς άνοιξε διάπλατα τα μάτια του κι από το στόμα του έφυγε μια ελαφριά κραυγή και σταμάτησε η αναπνοή του γέρου άντρα. Άνοιξε το στόμα του ο καημένος ο παππούς και κοκάλωσε, έμεινε έτσι ανοιχτό σαν κάποιος μπροστά στα μάτια όλων δίχως να τον βλέπει κανείς να του είχε βάλει λίγο πριν το χέρι βαθιά στον λαιμό παίρνοντάς του ό,τι πολύτιμο είχε. Λίγο πριν θυμάται τη στραμμένη σ' αυτόν γέριχη ματιά του καθώς τον έψαχνε, τις δύο ξαδελφούλες του, που είχαν κολλήσει πάνω του σφιχτά και τον ρωτούσαν τι και πώς είναι ο θάνατος. Ο παππούς του ήθελε από καιρό να του μιλήσει για τον θάνατο αλλά δεν ήξερε, ακόμη και αυτό το βράδυ που ο θάνατος στάθηκε στο νεκρικό προσκέφαλό του ήθελε να του τον περιγράψει μα δεν πρόλαβε ...

---

* Ο βασικός πυρήνας της ιστορίας του διηγήματος βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα που συντηρήθηκαν από προφορικές διηγήσεις παλαιότερων συγγενών μου.

«Τον θάνατο να προσέχεις, τον θάνατο ...», του είπε.

Ύστερα πέθανε. Τον κατέβασαν με κρυφό μουρμουρητό στη γη ενώ είχε ανοίξει ο ουρανός, αφήνοντας μία από τις συνηθισμένες βροχές να πέφτει. Σύρθηκε τότε μία φωνή-τραγουδι: *Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάζει ...* Θα 'παιρνε όρκο ότι ήταν η φωνή του παππού του, αν την ίδια ώρα δεν έπεφτε βροντερή αστραπή σκεπάζοντας τη σκέψη του μαζί με τη φωνή-τραγουδι.

Από τότε λοιπόν έψαχνε να βρει τον θάνατο μέσα στις πολύβουες πόλεις, στους ανθρώπους, γιατί τη μορφή ανθρώπου θα είχε σίγουρα μιας και με τ' ανθρώπινα ανακατευόταν. Άνθρωπος, εχθρός του, που θα πίστευε σ' αλλιώτικο θεό απ' ό,τι αυτός, θ' αγαπούσαν διαφορετικά πράγματα κι ανθρώπους.

Να! Να τη η φωνή ... *Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ ...*, κι ας μεγάλωνε κι ας είχε έρθει η σειρά του να πεθάνει.

Βαριανάσαινε κι ένιωσε ένα χέρι στο μέτωπο. Έσφιξε τα γέρικα χωρίς δόντια σαγόνια του.

«Θεέ μου», ψέλλισε. Πρώτη φορά τον αγγίζει έτσι γλυκά ο Θάνατος. Οι άλλοι γύρω του έμειναν ατάραχοι μέσα στην άγνοιά τους, βουβοί στον πόνο τους. *Κι η πλάκα τόν άνατριχιᾶ, πῶς θά τότε σκεπάσει ...*

Η πόλη

Διαφορετικά ήταν τότε! Ταραγμένη, πολύβουη και πολύφωνη η μικρή πόλη. Οι άνθρωποι πηγαينوέρχονταν στα στενοσόκακά της, ρίχνοντας λοξές ματιές στα εμπορεύματα, λέγοντας καλημέρα ο ένας στον άλλον. Κάποιοι άλλοι στέκονταν μπρος σε αξιόλογεςπραμάτειες κι έκαναν παζάρια. Την προσοχή όλων εκείνη την ημέρα τραβούσε ένας μπρατσωμένος υπηρέτης για πούλημα ονόματι Αρίφ δίπλα σε τόπια υφάσματα από την Άγκυρα, Αρίφ έτσι τουλάχιστον τον προσφώνούσε –τι προσφώνούσε δηλαδή, του έβγαζε τις φωνές καλύτερα– το αφεντικό του ο σαπιοκοιλιάς έμπορος από τη Μάλτα.

«Τι τα θες; Ο δούλος, δούλος είναι, κι ο αφέντης, αφέντης σ' όλες τις θρησκείες», έλεγε ο γέρο-Ανέστης.

Εικόνα ο Θάνατος

Όταν για πρώτη φορά αντίκρισε τα μάτια και το χρώμα του πετσιού του θυμήθηκε μια φωτογραφία που την είχε για εικόνισμα ο πατέρας του και του την έδειχνε για να τον τρομάξει. Την θυμάται σαν τώρα! Στο μέσο της ο Χριστός με ρούχα άσπρα γιορτινά να τραβά από τους τάφους τους σαν πούπουλα τον Αδάμ και την Εύα κρατώντας τους από τους καρπούς των χε-

ριών και κάτω από τα πόδια του Χριστού μαύρος ο Άδης. Του ἔρχοταν αυτόματα αυτή η φωτογραφία στο μυαλό όταν έψελνε το βράδυ της Ανάστασης ... *θανάτω θάνατον πατήσας ...*

«Τον βλέπεις, τον βλέπεις τον Θάνατο;» του ἔλεγε ο πατέρας κι αυτός λούφαζε μονομιᾶς, ... *ζωή χαρισάμενη!*

Έτσι ήταν ο Θάνατος, έτσι ήταν. Εικόνα, μόνο εικόνα.

Πήρε τον Αρίφ κοντά του χωρίς παζάρια σαν κάτι αδιόρατο να τον έσπρωχνε προς αυτόν. Ήθελε να ελπίζει ότι, τέλος πάντων, δεν μπορεί να ζωντάνεψε η φωτογραφία του Θανάτου από το εικόνισμα του συγχωρεμένου πατέρα του.

Ο Αρίφ

Ο Αρίφ ζούσε με τ' ἄλογα, μύριζε σανό και κοπριά και σχεδόν βρακί δεν είχε να φορέσει. Φούμερνε καπνό με βρωμερή οσμή, λες και το ἔκανε επίτηδες, έτσι να ξεχωρίζει απ' όλους ... *ο παλιότουρκος ...* ἔλεγε και ξανάλεγε σαν να τον ξόρκιζε, χωρίς να είναι ο Αρίφ Τούρκος, παρά μόνο μουσουλμάνος. Ούτε ἔξερε γιατί τον φώναζε έτσι. Μια φορά, απόγευμα θα ἔταν θαρρῶ, ἔβαλε φωτιά καίγοντας τον στάβλο με τα παλιοτσιγάρα που κάπνιζε. Τ' ἄλογα αφηγιάσανε από τον καπνό, ἴδρωσαν τα καπούλια τους κι ἔσπασαν τις πόρτες του στάβλου, κάλπασαν να σωθούν. Τότε ἔδωσε τον Αρίφ στο γέρικο δέντρο της αυλῆς και τον «ρήμαξε» στο ξύλο με το καμουτσίκι που ἔχε για να χτυπά τα ζῶα, κι αυτός οὔτε κιχ ...

Ο παλιότουρκος ξαναεἶπε ζηλεύοντας την περηφάνια του υπηρέτη του. Αργότερα ανακάλυψε ότι η φωτιά ἄναψε μ' ἄλλον τρόπο κι αυτό τον εξόργισε περισσότερο, αφού πλέον δεν μπορούσε ν' αντιμετωπίσει την καθαρή ματιά του Αρίφ.

Στα χωράφια μαζευόταν κάθε μέρα βουνό η δουλειά. Ο Αρίφ δούλευε σκληρά, ἴδρωνε στ' αλώνια χωρίς να δίνει λαβή για τίποτε. Τον παρατηρούσε από μακριά, μικραίνοντας τα μάτια του για να τον ξεχωρίσει καλά, βάζοντας ταυτόχρονα το χέρι του οριζόντια στο μέτωπό του, πάνω από τα μάτια του για να μικρύνει την απόσταση. Ο Αρίφ ξάπλωνε μπρούμυτα στο πράσινο, μέσα στα λουλούδια, στις κίτρινες μαργαρίτες και τα μωβιά ζουμπούλια. Έσκυβε το πρόσωπό του κοντά στα λουλούδια, τα οσμίζοταν χωρίς να τα κόβει, σαν μέλισσα που θέλει να ρουφήξει τη γύρη τους. Τότε μόνο γλύκαινε το πρόσωπο του Αρίφ, υγραίνονταν τα μάτια του, διαγραφόταν τεράστιο το χαμόγελό του, ξεχωρίζοντας τ' ἄσπρα δόντια του, που ἔρχονταν σε αντίθεση με το μαύρο δέρμα του προσώπου του. Τον ἔβλεπε σ' αυτήν την επαφή με τη φύση και ζήλευε ἀκόμη περισσότερο.

Σιγά-σιγά στο πρόσωπο του Αρίφ ἔβλεπε τον Θάνατο, δεν ξέρω πῶς, αυτόν που δεν είχε προλάβει να του περιγράψει ἀλαφιασμένος ο παππούς του.

Όλα τα σημεία αυτόν έδειχναν. Οι κινήσεις του, το χαμόγελό του, ναι, το χαμόγελο, που έβγαινε αβίαστα, λες και δεν τον ένοιαζε τίποτε, λες και δεν ήταν σκλάβος, λες και ήταν λεύτερος. Σαν να ήταν εξουσιαστής και όχι εξουσιαζόμενος, *μόνο ο Θάνατος θα ήταν τόσο σίγουρος ...*, σκεφτόταν.

Κάθε φορά που περνούσε δίπλα του ο Αρίφ, ένιωθε ένα ζεστό αεράκι, σαν απαλό ξαφνικό φύσημα από τον νοτιά. Το φύσημα του θανάτου, όπως εκείνη η ανεπαίσθητη μα ξεχωριστή ανάσα, που αφήνει ο άνθρωπος όταν ξεψυχά.

Έτσι ένιωθε και προσπαθούσε να τον αποφύγει καθώς φόβος τον περιέλουζε. Όπως όταν ήταν μικρός μαζεύτηκε ξανά κουβάρι τρέμοντας, λούφαξε ανήμπορος. Σκέφτηκε ότι θα πάψει να δίνει προσοχή στη γλώσσα του, που είναι διαφορετική, στον θεό του. Δεν θα τον λογάριζε για εχθρό, αλλά και δεν θα τον έβλεπε ποτέ ξανά να οσμίζεται αχόρταγα τα αγριολούλουδα. Ήξερε ότι αυτό τον προκαλούσε.

Περισσότερο απ' όλα αυτά που έκανε ο Αρίφ.

Όχι, δεν θα τον ένοιαζε πλέον.

Πήρε τα καρβουνάκια και το λιβάνι και τ' άναψε. *Χριστός Ανέστη ἔκ νεκρῶν ...*, ψέλλισε. Τον σκέφτηκε κάτω από τα πόδια του Χριστού, αναθάρρησε. Του 'βγαλε τη γλώσσα να τον κοροϊδέψει, γούρλωσε τα μάτια του και τον έφτυσε.

Τον ξόρκισε.

Καλά τα είχε καταφέρει!

Όλα τα σκέφτηκε ο Θάνατος!

Το πώς και πότε θα τον εξοντώσει. Περίμενε πάντα υπομονετικά με ζωγραφιστό χαμόγελο και με αναμμένο το τσιγάρο που ανέδυε βρωμερό καπνό, ... *μέ κράζει νά παλαιψωμε σέ μαρμαρένια άλώνια ...*

Την Άνοιξη μετά τις 15 του Μάη τα κορίτσια φορούσαν τα χρωματιστά, πλουμιστά φουστάνια που είχαν ράψει τον χειμώνα και κατέβαιναν στο ετήσιο πανηγύρι, παρέες-παρέες όλες μαζί μπουκέτο λουλούδια. Οι άντρες λαχταρούσαν τις στιγμές αυτές κι έβγαιναν έξω από τους καφενέδες κι έπιναν πάνω στα ξύλινα τραπέζια τους καφέδες και τους ναργιλέδες. Ο ανοιξιάτικος ήλιος τους χτυπούσε κατακούτελα κι επέτεινε τη λαχτάρα τους, διώχνοντας τη χειμωνιάτικη μούχλα από την καρδιά τους. Ένα από τα λουλούδια ξεχώρισε ο Αρίφ και σ' αυτό φερόταν με περίσσια φροντίδα κι αγάπη. Κάπως έτσι ένιωθε, σαν τον Αρίφ, όταν ξεχώρισε τη λυγερόκορμη Αδριανή με το γαλάζιο φουστάνι, τα μαύρα γυαλιά, τα μεγάλα μάτια και τη μελαχρινή σάρκα, ανάμεσα στις άλλες κοπέλες που τριγυρνούσαν στο πανηγυριώτικο παζάρι, ψάχνοντας μέσα στα βαμβακερά, τα κασμίρια Γαλλίας, τα μεταξωτά, αλλά και στα αλεύρια, τα σκοινιά, τις λαμπάδες. Ξεχείλισε ο πόθος του, η αγάπη του γι' αυτήν, κόμποι η ανάσα του, πηγαينوερχόταν από το στομάχι στον λαιμό.

Η Αδριανή χαμήλωσε το βλέμμα.

Ο ερωτευμένος Αρίφ

Κάποιο βράδυ προς το τέλος του πανηγυριού, πρόσεξε τον Αρίφ. Το πρόσωπό του είχε αποκτήσει γλυκύτητα, τα μάτια του υγραίνονταν, όπως όταν πλησίαζε τα λουλούδια. Ήταν κάτι περισσότερο από σίγουρος ότι τα βράδια στη φωτιά που ανάβανε για να διώξουν τα κουνούπια, το κρυφό χαμόγελο φώτιζε το πρόσωπό του.

Πώς τόλμησε;

Σκεφτόταν την Αδριανή που γι' αυτήν έλιωνε αυτός, κοίταζε ο Αρίφ, όπως κοίταζε τις μαργαρίτες, τα μωβιά σκυλάκια, τα κόκκινα τριαντάφυλλα, όπως το φεγγάρι και τον ήλιο.

Ο Αρίφ τότε του φάνηκε ψηλότερος και πióτερο από ποτέ μπρατσωμένος χωρίς να νοιάζεται για τίποτε, ούτε για την ίδια τη ζωή του.

Πώς το τόλμησε, πώς;

Το σχέδιο και το φονικό του Αρίφ

Δεν το τυράνησε στο μυαλό του, περισσότερο από μια νύχτα. Αποφάσισε να τον σκοτώσει, αφού πρώτα του ξεριζώσει τα μάτια! Θα του ανοίξει τη φούχτα, έτσι που να γίνουν λιώμα από το ίδιο του το χέρι. Έτσι που έστω και νεκρός να μην μπορεί να δει. Θα διαλέξει να είναι μια νύχτα βροχερή, έτσι που και σκοτωμένος να πνιγεί μέσα στον τάφο του.

Τ' αποφάσισε! Αλλά όταν όμως είδε, ή μάλλον ένιωσε την Αδριανή να τον θέλει τον Αρίφ λαχανιασμένο πάνω της, άλλαζε γνώμη. Του μπήκε η ιδέα στο μυαλό του να του βγάλει και την καρδιά. Να την πάει στην Αδριανή, τυλιγμένη σε χαρτί, έτσι καθώς ακόμη θα 'ναι ζεστή, έτσι για δώρο. Θα διάλεγε άλλωστε για να της τη χαρίσει μια μεγάλη γιορτή για την πόλη, την 30^η του Νοέμβρη. Δώρο μια ξεριζωμένη καρδιά, για να της αποδείξει ότι μόνο αυτόν είναι ελεύθερη ν' αγαπήσει. Κανέναν άλλον, κανέναν Αρίφ του κόσμου.

Πήρε την απόφαση μια για πάντα. Να τα βάλει με τον Αρίφ, την προσωποποίηση του θανάτου, που τον είχε καθημερινά στο σπίτι του, που τον έτρεφε πρωί, μεσημέρι, βράδυ. Ήταν έτοιμος να τον σκοτώσει.

Διάλεξε νύχτα που έλαχε να μην είναι βροχερή, αλλά έναστρη με τη μεγάλη άρκτο να ουρλιάζει και τ' άστρα να τρεμοσβήνουν, από τρόμο ίσως. Με πέτρα σκληρή σαν την καρδιά του, του άνοιξε στα δυο το κεφάλι. Στόμα και μάτια ορθάνοιχτα έπεσαν σε λίμνη του αίματός τους.

Από τα πόδια τον έσυρε και τον έχωσε βαθιά σε λάκκο στο διπλανό από το σπίτι του χωράφι. Η αξίνα έπεσε μ' ορμή πάνω στο χώμα, αλλά του αρνήθηκε να σκάψει βαθιά κι έσπασε το στείλιारी. Άλλαξε το στείλιारी με γρήγορες κινήσεις. Με κόπο άνοιξε τον λάκκο. Τον έριξε μέσα μπρούμυτα να

φάει χρώμα. Τον σκέπασε στα γρήγορα. «Τον σκότωσα, τον σκότωσα τον Θάνατο», μονολογούσε κι ο ιδρώτας προκάλεσε ρίγη στο κορμί του. Έπλυνε με γρήγορες κινήσεις τα χέρια του από τη λάσπη και το αίμα στη βρύση της αυλής του σπιτιού του, δίπλα από το πηγάδι. Τα τίναξε δύο φορές κι έστρωσε με τις δυο παλάμες του τα μαλλιά του. «ΗΣύχασε, ησύχασε, τον σκότωσες, τον σκότωσες τον Θάνατο, τον έθαψες βαθιά.»

Κι όθε χτυπάει ό Διγενής, τό αίμα αύλάκι κάνει ...

Ποιος εχθρός και ποιος φίλος; Μπερδεμένα όνειρα

Το όριο της πόλης, όριο ανθρώπων διαφορετικών. «Όλοι οι άνθρωποι διαφορετικοί είναι αναμεταξύ τους», έλεγε ο γέρο-Ανέστης που 'χε ταξιδέψει σε μακρινούς τόπους, «γι' αυτό έχεις από τον καθέναν ένα μυστικό να μάθεις, αλλιώς έφτανε να γνωρίσεις μόνο έναν, έναν και μόνο», συνέχιζε και χανόταν η φωνή του στον βήχα του καπνού από το ναργιλέ. Κουνούσαν όλοι οι γέροντες μέσα στον καφεéné συγκαταβατικά το κεφάλι τους, συμφωνώντας με τον μπάρμπα Ανέστη.

Για όλους αυτούς, αυτός ο τόπος μιλούσε κατάβαθα στην ψυχή τους. Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι της πόλης δεν είχαν δει ποτέ την Πόλη, ούτε και τα βάθη της Ασίας. Είχαν ακούσει αρκετά από τους παππούδες τους, αλλά τίποτε περισσότερο. Οι χριστιανοί της μικρής αυτής πόλης άκουγαν για το «Ελληνικό» όπως το 'λεγαν, αλλά τους φαινόταν μακριά, ακατανόητο και πολύ μακριά. Το καλημέρα το 'λεγε ο καθένας τους και στις δύο γλώσσες. Ο γέρο-Ανέστης που θα 'χε, δεν θα 'χε ξεπεράσει τα εκατό χρόνια ζωής, ήθελε πάνω από τον τάφο του, την ύστερη στιγμή να ψάλλουν και στα τούρκικα και στα ελληνικά, γιατί έλεγε «ο Θεός θα χολωθεί αν δεν ακουστούν οι γλώσσες που σκεπάζουν τα σπίτια της πόλης».

Μπλέκονταν οι φωνές των παπάδων που διάβαζαν το Ευαγγέλιο στους χριστιανικούς ναούς με τη φωνή των ιμάμηδων από τα δύο μεγάλα τζαμιά της πόλης που υπενθύμιζαν στους χριστιανούς και τους μουσουλμάνους το χρέος τους προς τον Θεό και τον Αλλάχ.

«Αααχ! Σ' όλη τη ζωή επτασφράγιστα μυστικά προσπαθείς ν' αποσπάσεις από τους ανθρώπους, αλλά στο τέλος τίποτε δεν καταφέρνεις, πεθαίνεις και πάει ...», είπε ο γέρο-Ανέστης και σώπασαν ξαφνικά όλοι σαν να τους σταμάτησε κάποιος από την προσπάθεια να ξεδιαλύνουν μια και καλή τα μυστικά της ζωής.

Μπισμιλαχίρ Ραχμανίρ Ραχίίμ ...

Η διαπεραστική φωνή από το κοντινότερο με το καφεéné τζαμί, έσπασε την ησυχία και κάποιοι μέσα από τον καφεéné έτρεξαν να γονυπέσουν στον κύριό τους τον Αλλάχ. Οι χριστιανοί κι αυτοί βγήκαν από τον καφεéné με κατάνυξη να ρουφήξουν τον αυγουστιάτικο αγέρα.

Ποιος εχθρός και ποιος φίλος; Ο ήλιος που έβγαινε πύρινος κάθε μέρα από το αντικρινό βουνό, τους χαμογελούσε δίνοντάς τους ελπίδες. Κι η θάλασσα τους χάριζε μυρωδιές, γαλάζιο, ένα μ' εκείνο τ' ουρανού, κι όλοι πετάγονταν από τις καρέκλες όταν τα κοπάδια ψάρια έβγαιναν στη ξηρά, χτυπώντας μανιασμένα το σώμα τους. Όλοι μαζί τα 'βλεπαν να ζητούν αλμύρα και γαλάζιο της θάλασσας. Το βράδυ κοιμούνταν όλοι κάτω από το ίδιο φεγγάρι έτσι εκεί ψηλά, φανάρι στα όνειρά τους, στα συνηθισμένα όνειρα.

Συχνά ο Αρίφ δεν έβλεπε συνηθισμένα όνειρα, αλλά ανεξήγητους εφιάλτες. Έβλεπε τον εαυτό του με μορφή ψαριού, να χτυπάει την ουρά του στ' αλώνια του αφέντη του. Ο αφέντης από πάνω χαμήλωνε το πρόσωπό του και τον κοιτούσε όχι περιέργα μα με χαμόγελο, σήκωνε το πόδι – ο Αρίφ έβλεπε την πατούσα του και ήλιπιζε σε λίγο αλμύρα και γαλάζιο, να κολυμπήσει ελεύθερα. Μα το όνειρο είχε το ίδιο πάντα τέλος. Με το πέλμα ο αφέντης, του συνέθλιβε το κεφάλι του.

Ποιος εχθρός και ποιος φίλος; Μπερδεμένα πράγματα στην πόλη που καταμεσής το ψηλό ρολόι την έκανε να μοιάζει με τεράστιο αλώνι. Στη μέση το ψηλό ρολόι παλούκι και γύρω οι άνθρωποι σαν άλογα ν' αλωνίζουν ολημερίς και ολονυχτίς συνηθισμένα όνειρα, συνηθισμένους εφιάλτες.

... κ' έπηγαν κ' έπαλαίψανε 'ς τα μαρμαρένια αλώνια ...

Μετά το θανατικό, οι πόλεμοι

Ευθύς μετά το φονικό του ίδιου του Θανάτου, ο αφέντης κάθε βράδυ έβλεπε στον ύπνο του τον εαυτό του ν' ανεβαίνει με κόπο σ' έναν λόφο. Εκεί ξετύλιγε αργά γύρω από τη μέση του το μακρύ ζωνάρι, το 'κανε θηλιά και το περνούσε πάνω από το κλαρί ενός δένδρου. Περνούσε τη θηλιά στον λαιμό του και πηδούσε από την πέτρα που 'χε βάλει στα πόδια του. Ένιωθε την ανάσα του σαν ρόγχο να βγαίνει από τα βάθη της ψυχής του, τον ρόγχο του θανάτου. Τότε είναι που άνοιγε στα δυο ο λόφος και έβγαινε από τα έγκατά του ο κουλουριασμένος Θάνατος με το πρόσωπο του Αρίφ. Απροσδιόριστη η μορφή, απροσδιόριστη μέσα στον όμοιο μ' αυτόν λάκκο που άνοιξε για τον Αρίφ. Πεταγόταν τότε με το σεντόνι θηλιά τυλιγμένο στον λαιμό του, ιδρωμένος, ενώ ο ρόγχος συνέχιζε να πλημμυρίζει την ατμόσφαιρα. Για να ησυχάσει έστριβε ένα τσιγάρο με τρεμάμενα δάχτυλα. Για καιρό συνέχιζε να βλέπει τον Θάνατο αυτόν που είχε σκοτώσει. Τον έβλεπε χαμογελαστό να καπνίζει στον λάκκο του ανάσκελα, με τα χέρια πίσω από το κεφάλι, όχι όπως τον έριξε μπρούμυτα, να κοιτά τον ουρανό με το 'να πόδι πάνω στ' άλλο.

Μια μέρα όταν γκρίζο χρώμα σκέπαζε την πόλη κι ο ουρανός έσταζε του φάνηκε ότι τον είδε να τριγυρνά στα σοκάκια γύρω από το ρολόι, ν' αλωνίζει ανθρώπους, να τους κάνει αρμαθιά και να τους πετά σε φτερωτό δρεπανηφόρο

αμάξι. Έτρεξε να τον προλάβει, μα αυτός έφυγε τρέχοντας και τον έχασε από μπρος του. Μια άλλη φορά, μέρα μεσημέρι, όταν οι άνθρωποι κούρνιαζαν τον είδε με την Αδριανή, κάτω από ένα γυρτό δέντρο που τις ρίζες του ακόμη και τώρα ποτίζει αλμυρό νερό, κοντά στη θάλασσα. Τότε είναι που πρωτοσκέφτηκε ν' ανοίξει τον λάκκο για να βεβαιωθεί για τον σκοτωμένο, να τον δει ακόμη μία φορά. Ήταν νύχτα βροχερή όταν με το φτυάρι έφτασε ξανά στο πεπρωμένο του.

Ήταν εκεί όπως τον είχε αφήσει. Τον γύρισε ανάσκελα και του 'κοψε τα πόδια για να μην μπορεί να τρέχει και να χάνεται από μπρος του, όταν ξαφνικά τον συναντά να τριγυρνά στα σοκάκια της πόλης. Τα πόδια τα πέταξε σε βαθύ πηγάδι, μακριά, πολύ μακριά, ώστε ποτέ να μην τα βρει και τα φορέσει.

Μια άλλη μέρα στον κεντρικό δρόμο της πόλης συνάντησε την Αδριανή με κατακόκκινο τ' ασπράδι του ματιού της και σουφρωμένο το τρυφερό της δέρμα, σχεδόν γερασμένη ρίχνοντάς του περιφρονητικό βλέμμα. Παραφύλαξε και την είδε ν' ατενίζει πέρα από τη θάλασσα στην απέναντι όχθη μήπως δει κάποιο χέρι να την καλεί. Του φάνηκε ότι το είχε αποφασίσει, ότι ευθύς θα βούταγε στ' αφρισμένο κύμα και θα κολυμπούσε ως εκεί!

Το 'χε φαίνεται αποφασισμένο αλλά ...

Ο ήλιος έσταζε αίμα στη θάλασσα εκείνο το πρωί στις 5 του Απρίλη του 1897, όταν το πολεμικό καράβι *Κίχλας* αποβίβασε την πρώτη και τη δεύτερη ταξιαρχία του Ελληνικού Στρατού στην ξηρά. Την άλλη μέρα η έναρξη πυρός σκέπασε τον ουρανό της πιο όμορφης εποχής για την πόλη, της Ανοιξης. Τότε ξαναείδε τον Θάνατο να σπέρνει πανικό στις γραμμές των συμπολεμιστών του.

Γκρίμποβο ... Αλήμπεη ...

Τότε πάλι τον είδε τον Θάνατο, ν' αποκεφαλίζει ζώες, να ποτίζει τη γη με το αίμα ανθρώπων, να φυτρώνουν τ' ανθρώπινα κόκαλα πυκνά-πυκνά σαν στάχνα. Είδε τα σπινθηροβόλα μάτια του Θανάτου!

Γραμενίτσα ... Γενίτσαρι ...

Θυμήθηκε τον Αρίφ, το χαμόγελό του, το κοροϊδευτικό, θα στοιχημάτιζε πως ήταν χαμόγελό του Θανάτου. Τον είδε να τριγυρνά στο πεδίο της μάχης κι ανατρίχιασε!

Φιλιπιάδα ... Πέντε Πηγάδια ...

Γενική υποχώρηση στις 6 του Μάη του '97, υποχώρηση κι επιστροφή σε μια χωρισμένη πλέον πόλη. Θα 'παιρνε όρκο ότι το ετήσιο παζάρι δεν έγινε τουλάχιστον για τα αμέσως επόμενα χρόνια. Ποτές δεν ήταν όπως παλιά. Οι «Τούρκοι» της πόλης βαριαρματώθηκαν κι οι χριστιανοί ένιωσαν σκλάβοι. Για πρώτη φορά ξύπνησαν πάθη που θαρρείς ότι κοιμούνταν αιώνες. Αναταράχτηκαν όλα στην πόλη. Ο πολυταξιδεμένος γέρο-Ανέστης τα 'χασε τα μυαλά του. Τριγυρνούσε στα στενά της πόλης και μονολογούσε ακατάληπτα λόγια μια στα ελληνικά, μια στα τούρκικα. Εκείνο που σαφώς καταλάβαινες είναι ότι έριχνε κατάρες στον πόλεμο και σ' αυτούς που τον έφεραν. Ο πόλεμος τα 'χε γυρίσει ανάποδα όλα, όλα.

Ο χαμός της Αδριανής

Την ίδια χρονιά μια ζεστή νύχτα του Αυγούστου πετάχτηκε η Αδριανή μπροστά του και του 'κλεισε τον δρόμο. Τρόμαξε σαν την είδε, γιατί είχε ζωγραφισμένο χαμόγελο στο πρόσωπό της γεμάτο ειρωνεία, αλλά μήτε μάτια κόκκινα, μήτε γερασμένο δέρμα, μόνο είχε τα λόγια ενός τρελού ανθρώπου. Τρόμαξε! Έκανε να ξεφύγει, αλλά τον έπιασε σφιχτά με τα δυο της χέρια από τα μπράτσα και τον ταρακούνησε φωνάζοντάς του πολλές φορές *γιατί, γιατί, γιατί*; Του φάνηκαν δόκανο τα δάχτυλά της και όταν πλησίασε το πρόσωπό της στο δικό του, χαμόγελο δεν είδε παρά μόνο σφιγμένα δόντια. Κοκάλωσε, του φάνηκε ότι ήρθε ξανά αντιμέτωπος με τον Θάνατο. Η Αδριανή τον έσπρωξε αφήνοντας γέλια τρανταχτά, ενώ την ίδια ώρα πετάχτηκαν από τη θάλασσα στην παραλία, τσούρμο-κοπάδι ψάρια, τρομοκρατημένα από μεγάλο κήτος. *Κ' όθε χτυπάει ο χάροντας, τό αίμα τράφο κάνει ...*

Την άλλη μέρα ρώτησε τους γειτόνους γι' αυτήν την αλλαγή. «Όσο έλειπες στον πόλεμο, με μια σκιά χωρίς πόδια την βλέπουμε να χώνεται στις καλαμές, κάθε βράδυ ... τους είδαμε να φιλιούνται ...», του είπαν.

Έσκουζε κι ακούστηκε στ' αντικρινό βουνό! Τ' αγρίμια λούφαζαν.

Το βράδυ έτρεξε στον λάκκο που είχε ανοίξει και ξαναείδε το πτώμα του Αρίφ κι ένιωσε την καρδιά του να χτυπά μέσα στο κοχλαστό αίμα του νεκρού. Η γλώσσα του νεκρού Αρίφ ξιφούλκησε από μεταερωτικές δονήσεις, σουβλερή, έτοιμη να φιλήσει πάλι χείλη ρόδινα. Με μια αστραπιαία κίνηση του μαχαιριού που 'κρυβε στο ζωνάρι, ο αφέντης του πήρε και την άπληστη γλώσσα. Κατόπιν σχημάτισε στο στήθος του νεκρού σώματος, το σχήμα του σταυρού, όπως έκανε συνήθως στο καρβέλι ψωμιού πριν το κόψει και το μοιράσει κομμάτι-κομμάτι στο μεσημεριάτικο τραπέζι. Ξερίζωσε και την καρδιά του και την πέταξε στ' αφρισμένο κύμα. Η καρδιά του Αρίφ χάθηκε στα βάθη της θάλασσας και το αίμα ανακατεύτηκε με τ' αλμυρό νερό σαν τη κόκκινη βαφή των πασχαλινών αυγών που 'ριχνε κάθε Πάσχα η μάνα του στη θάλασσα. Δεν μπορεί να μιλήσει με σιγουριά, αλλά στο ίδιο κύμα είδε κάποια μέρα να χάνεται κι η Αδριανή!

Δεν την ξαναείδαν.

... κ' ελάβωσέ του την καρδιά καί την ψυχή του πήρε ...

Τα όνειρά του, οι εφιάλτες του δεν τελείωναν εύκολα, όπως κι η ζωή του. Κάποτε ο Θάνατος χωρίς καρδιά, γλώσσα και πόδια του 'κανε νοήματα ότι ήθελε να ξαπλώσει το κορμί του σε μαλακό κρεβάτι κι όχι στο χώμα που 'λιωνε θαμμένος. Άλλες φορές τον έβλεπε να περπατά σφυρίζοντας ανέμελα στην προκουμαία ή στα σοκάκια της πόλης. Ο Θάνατος παρών, έπαιρνε μορφές ανθρώπων, αλλά ήταν εκεί! Μάταιη η προσπάθειά του λοιπόν να σκοτώσει τον Θάνατο στο πρόσωπο του Αρίφ. Στου Αρίφ που τώρα αγαπούσε και

τον ξεχώριζε από τον άλλον, τον Θάνατο.

Μαλάκωσε λοιπόν και τον λυπήθηκε. Τον λυπήθηκε γιατί θαύμασε τη θέλησή του να υπάρχει ακόμη μετά από χρόνια. Γιατί σκέφτεται ότι δεν γίνεται χωρίς αυτόν. Έβγαλε από τη ντουλάπα το καλύτερο κουστούμι του, αυτό που φορούσε στις γιορτές και το στρώμα που 'χε απλωμένο στην αυλή για να κοιμάται τα ζεστά καλοκαιριάτικα μεσημέρια.

Του τα πήγε ένα βράδυ κι αλάφρωσε, λες κι αυτά τα χρόνια είναι τα μόνα που ζητούσε και τίποτε άλλο.

Και να τώρα ο Θάνατος. Ήρθε γι' αυτόν μπροστά στο ίδιο του κρεβάτι. Αρτιμελής, έτοιμος να τον κατασπαράξει. Τώρα καταλαβαίνει ότι τον Θάνατο τον βλέπει για πρώτη φορά. Τώρα καταλαβαίνει ότι όταν σκότωσε τον Αρίφ, σκότωσε μόνον αυτόν.

Κάπως έτσι θα 'βλεπε και τον Θάνατο τότε ο παππούλης του. Προσπαθεί να κουνήσει το κεφάλι του, χωρίς επιτυχία. Κάνει νόημα στους γύρω του με τα βλέφαρα, σφίγγοντας τα χείλη του, να φυλάγονται κι αφήνει ένα μακρόσυρτο *Aaaaaxxx ...*

Πριν χάσει τον κόσμο από τα μάτια του θυμήθηκε ότι τον Θάνατο τον έβλεπε να περπατά σφουρίζοντας στην προκουμαία ή στα σοκάκια της πόλης. Ο Θάνατος! Από τότε που σκότωσε τον Αρίφ, άλλαξε μορφές ανθρώπων, αλλά ήταν πάντα εκεί!

Μάταιη λοιπόν η προσπάθειά του να σκοτώσει τον Θάνατο. Μόνο τον Αρίφ είχε σκοτώσει. Τον Αρίφ που τώρα αγαπούσε και τον ξεχώριζε από τον Θάνατο. Έστω και στα στερνά το 'χε καταλάβει πια. Γιατί ήταν μπροστά του ο Θάνατος για να του πάρει το τελευταίο *αχ!*

Χαμογελάει, νιώθει ήρεμος και προσπαθεί να του μιλήσει ... «Εγώ θα 'θελα να ...»

Τρίτη έγεννήθη ό Διγενής και Τρίτη θά πεθάνει ...

Μετά από χρόνια

Τρίτη ήταν, θαρρώ! ... Φωνές και ουρλιαχτά παιδιών και γυναικών ξεσήκωσαν τη γειτονιά. Έναν λάκκο μ' ανθρώπινα οστά έβγαλε ένας εκσκαφέας. Ούτε ήξεραν, ούτε κατάλαβαν σε ποιον ανήκαν. Αλλά όλοι έπαιρναν όρκο ότι τους θυμίζει κάποιον που έχουν δει, άλλοι πάλι –οι παλιότεροι– έλεγαν κάτι παλιές ιστορίες που μόνο αυτοί καταλάβαιναν, αλλά όλοι δεν θα ξεχάσουν το χαμόγελο του νεκρού. Ατόφιο, σαν εκείνο του Αρίφ.